

De Praktijkaanpak Emissiearme veehouderij is van 2024 tot 2026 een schakel geweest tussen praktijk en beleid (provincies en Rijk). Tussen innovaties die boeren ontwikkelen om emissies te reduceren en wat er bij overheid nodig is om deze innovaties op te schalen. De grote ambitie was om naast eigen projecten en praktijkpilots inzicht te krijgen in innovatieprojecten in de veehouderij met betrekking tot emissiereductie. Het doel: de sleutels te vinden tot het stikstofslot, bij boerenondernemers zelf en in gebiedsprocessen. Dat bleek een weerbarstig proces, dat nog lang niet is voltooid. Hieronder delen wij daarom de geleerde lessen van de Praktijkaanpak.

Praktijkaanpak Emissiearme Veehouderij

Wat zijn de belangrijkste lessen uit de Praktijkaanpak?

- 1. Zorg voor betere kennisdeling tussen de verschillende projecten.** Er zijn veel verschillende pilotprojecten en initiatieven gericht op emissiereductie in de veehouderij. Dat is positief, maar informatie, kennis en data worden nog onvoldoende met elkaar gedeeld, waardoor boeren geen regie hebben en er te weinig van elkaar wordt geleerd. Nu in meerdere regio's robuustere programma's bestaan, is het tijd om het delen van data in een gecontroleerde omgeving daadwerkelijk te organiseren.
- 2. Werk aan een gemeenschappelijke taal via een duidelijke categorisering van pilots.** De verschillende schaalniveaus van doelsturing is een solide basis om innovaties te structureren. Ze hebben betrekking op stalniveau, bedrijfsniveau, een cluster van bedrijven dat samenwerkt tot doelsturing op gebiedsniveau.
- 3. Doelsturing gaat verder gaat dan emissiereductie in stallen alleen.** Dat vraagt om een bredere aanpak met pilots binnen én buiten de stal, waaronder mestverwerking, mestaanwending en sectorbrede spreiding. Samenwerking tussen boeren is essentieel om emissies op bedrijfsniveau integraal te kunnen meten en verbeteren.
- 4. Stel de mestketen centraal.** Emissiereductie in een stal alleen heeft onvoldoende impact. Een integrale aanpak op emissie management is noodzakelijk. Daarbij gaat het niet alleen om stikstof (ammoniak), maar ook om methaan, CO₂ en nitraatuitspoeling bij aanwending van mest.
- 5. Breng veehouderij en natuurbeleid beter bij elkaar.** Wat is voor boeren haalbaar en betaalbaar is bij emissiereductie en doelen van overheid op natuurherstel komen samen in het vinden van emissieruimte voor omliggende gebieden van natuur bepalen. Dit is de essentie van de sleutelaanpak die de Praktijkaanpak medio 2025 heeft geïntroduceerd. Door inzet aan beide zijden te combineren kan emissieruimte ontstaan die nodig is voor vernieuwing en verduurzaming van de veehouderij en natuur te herstellen.
- 6. Boeren pak het initiatief!** Onze oproep aan veehouders: neem het initiatief en biedt aan welke emissiereductie haalbaar is. Dat kan als bedrijf individueel, maar het is effectiever om dat met een collectief van boeren gezamenlijk te doen. Zo komen de voordelen van emissiereductie door stoppende boeren beter terecht bij de sector. En collectieve innovatieprojecten leiden tot extra emissiereductie.
- 7. Provincies werk samen in gebiedsplannen.** Onze oproep aan Provincies: ga samen met partners aan de slag om met goed uitgewerkte gebiedsgerichte plannen te komen. Dit leidt tot maatwerk voor het monitoren van ontwikkelingen in natuurgebieden, zicht op de kritische drukfactoren op herstel van de natuur en op gerichte maatregelen voor natuurherstel. Daarbij hoort ook dat provincies de verantwoordelijkheid nemen om voorstellen van boeren passend te beoordelen. In sommige gevallen is het ook noodzakelijk dat er financiële arrangementen beschikbaar zijn voor boeren die extra maatregelen willen nemen.
- 8. Overheid geef lange termijn zekerheid.** Voor boeren is het belangrijk dat duidelijkheid wordt gegeven voor een langere periode, maar ook dat de gecreëerde emissieruimte voor de landbouw ook benut kan worden voor investeringen in de bedrijven (individueel of in collectief verband).
- 9. Natuurherstel niet alleen een stikstofopgave.** Instandhouding en herstel van natuur kent drie componenten: inzicht krijgen in systeemherstel (op de belangrijke drukfactoren op een natuurgebied zoals hydrologie en stikstof), inzicht in beheermaatregelen in natuurgebieden en doorgronden hoe depositie van stikstof in het gebied kan worden teruggedrongen. Door alle drie componenten in de tijd te zetten kan het proces van instandhouding en herstel worden onderbouwd en ontstaat er in omliggende gebieden emissieruimte. In de Praktijkaanpak hebben we dit in sleutel 2 de 'milieugebruiksruimte' genoemd voor veehouderij en andere activiteiten in een gebied.
- 10. Hou vol en borg resultaten op lange termijn.** We hebben in Nederland vooral de neiging om steeds weer nieuwe projecten te starten, zonder een goed meerjarig meetplan dat wetenschappelijk onderbouwde resultaten oplevert en de basis vormt voor juridische borging.

Wat zijn de belangrijke inzichten?

- 11. Nieuwe stalsystemen kunnen aantoonbare impact hebben.** Lely Sphere, Koetoilet en enkele stalvloeren hebben ons geïnspireerd om vooral door te gaan met praktijkpilots met verschillende bronmaatregelen. In lopende en nog op te starten praktijkpilots Eco Air Care, KISS, ACU, Bleu Label ingezet om aan te tonen wat de emissiereductie kan zijn. Het kan leiden tot een emissiereductie van 30 tot 50%. Daarbij is het wel belangrijk om aandacht te hebben voor de voorwaarden waaronder een techniek werkt en, belangrijker, wanneer deze faalt en hoe dit voorkomen kan worden in het kader van de borging.
- 12. Het scheiden van mest heeft echt resultaat.** Het scheiden van dunne en dikke fractie van mest in stallen met daarna een verwerking van die mestcomponenten en een juiste aanwending van meststoffen, hebben gezamenlijk grote effecten op emissiereductie. De emissiereductie van die mestverwerkingsketens wordt momenteel in diverse praktijkpilots gemeten zoals Groenewoud Gas, Nutrinure en Jumpstart. Dit kan tot wel 60% emissiereductie opleveren op bedrijfsniveau (stallen en grasland/bouwland). Meting, onderbouwing en toetsing door wetenschappelijke instituten is essentieel.

13. Aanzuren van mest en andere toevoegingen hebben echt resultaat. Managementmaatregelen door middel van het biologisch aanzuren van mest of door andere additieven in mest of in stalklimaat, zoals toegepast in Praktijkpilots Triple P+, Animal Life Plus en Hydragon, kunnen emissiereductie opleveren van enkele tientallen procenten tot 70/80%, maar ook dit moet grondig en wetenschappelijk onderbouwd en gemeten worden;

14. Water en bodemkwaliteit. Het accent heeft in de Praktijkaanpak niet alleen gelegen op ammoniak en stikstof, maar is ook de uitspoeling van meststoffen naar bodem en water aan de orde gesteld, omdat ook de landbouw moet voldoen aan de nitraatrichtlijn en aan de Kaderrichtlijn Water (KRW). Vandaar dat ook hier praktijkpilots (Bemesten in Balans, PAVEX) zijn gestart onder de noemer 'doelsturing op bodem'. Hierin staan beter te bemesten -juiste mest op

juiste moment- en rotatie van gewassen om die uitspoeling tegen te gaan centraal. Door niet langer om middelsturing te focussen, maar te sturen op het bereiken van resultaat (doel) is meer zicht op het bereiken van waterkwaliteitsdoelen zonder daarbij te veel productiecapaciteit in te leveren.

15. Een collectief aanbod is mooi, maar het cadeau moet door provincie worden uitgedikt. In de gebiedsprocessen die we vanuit de Praktijkaanpak hebben ondersteund zijn groepen boeren actief die gezamenlijk een emissiereductieaanbod hebben geformuleerd. De volgende stap is om de collectieve afspraken op een goede manier in te brengen in de gebiedsprocessen. Een collectief aanbod is mooi, maar het cadeau moet ook uitgedikt kunnen worden door de ontvangende partij in dit geval de Provincie. Die trajecten zullen door de Praktijkaanpak worden opgevolgd, ook na 1 april 2026.

Beleidsaanbevelingen van de Praktijkaanpak

16. Meet de integrale aanpak goed. De integrale aanpak van emissies (stikstof, methaan, CO₂) in stallen gecombineerd met mestverwerking en gerichte aanwending van meststoffen kan voor grote doorbraken in emissiereductie zorgen. Met de RENURE-wetgeving kunnen deze meststoffen ingezet worden als kunstmestvervanger. Maar meet die integrale aanpak goed, maak de verdienmodellen daarvan hard en organiseer samenwerkingsverbanden die ook juridisch goed onderbouwd zijn.

17. Het echte werk wordt in de regio's gedaan. Het Rijk ontwikkelt kaders - generiek beleid -, maar het echte werk om tot uitvoering en het realiseren van de beoogde opgaven moet in de komende jaren worden gedaan in de regio's/ gebieden. Dat betekent dat boeren die hun uiterste best willen doen om emissies te reduceren, individueel of in een collectief, daarvoor beloond moeten worden door (milieu) gebruikruimte te krijgen voor duurzame investeringen en/ of financieel ondersteund moeten worden wanneer ze extra maatregelen nemen.

18. Zorg voor coördinatie omtrent het grote aantal projecten rond emissiereductie. Het bundelen van resultaten en het centraal beheren van data voor wetenschappelijk onderzoek en betere wetenschappelijke borging van in te zetten technieken;

19. Van generieke aanpak naar specifieke maatregelen. Er zijn in het Regeerakkoord generieke afspraken gemaakt over ammoniak en stikstofreductie. Dat is voor grote delen van Nederland een hanteerbaar richtgetal, maar we zien dat in diverse gebieden in Nederland een generieke aanpak onvoldoende oplevert en specifieke maatregelen nodig zijn. De komende tijd moet duidelijk worden hoe de drietrapsraket 'autonoom beleid', Best Beschikbare Technieken' en eventueel 'BBT +' ingevuld moet gaan worden. Dat betekent dat duidelijker moet worden:

- Wat verstaan we onder autonoom beleid per veehouderijsector;
- Wat zijn nu erkende en geborgde Best Beschikbare Technieken en kan die lijst met geborgde technieken in de komende jaren worden uitgebreid met metingen van al bestaande technieken/oplossingen die de basis leggen voor een geïntegreerde aanpak van emissies en mestverwerking;
- Wat zijn perspectiefvolle technieken/ innovaties om nog extra stappen te gaan zetten (BBT +) als basis voor nieuwe innovatietrajecten.

20. Verspreiding van Best Beschikbare Technieken. Nabij natuurgebieden zouden naast opkoop van bedrijven ook investeringen in BBT en eventueel BBT + oplossingen denkbaar zijn. Onze verwachting is dat verspreid over Nederland de inzet van BBT nodig is om de generieke doelstelling te kunnen halen. En ook daaraan gekoppeld zal de financieringsvraag aan de orde moeten komen. Voor investeringen in BBT moeten leningen beschikbaar komen (voor investeringen die zich op termijn terugverdienen). Voor BBT + zijn subsidies nodig vanwege het experimentele karakter.

21. Vergun de koplopers (oftewel vergun BBT +) want dit brengt modernisering weer op gang. Dat vraagt in de komende jaren durf om innovatie pilots op te starten en juridisch mogelijk te maken;

22. Verdienvermogen is de stuwende kracht. Om modernisering en investeringen in verduurzaming in de veehouderij op gang te krijgen zal verdienvermogen de stuwende kracht moeten zijn. Dat betekent dat intern en extern salderen weer mogelijk moet zijn onder voorwaarde van substantiële emissiereductie. Intern salderen is van belang voor modernisering, schaalvergroting en verduurzaming van de veehouderij. Bij extern salderen is het van belang om de hoeveelheid (verminderde) depositie op N2000 gebieden als prijsbepalende factor te hanteren. Dit heeft grote invloed op verplaatsing en vermindering van depositie op N2000.

23. Natuurvergunning voor bedrijven die investeren in BBT. Bedrijven die investeren in BBT of BBT+ (vanwege substantiële emissiereductie) zouden ook een natuurvergunning moeten krijgen.

**Praktijkaanpak
Emissiearme
Veehouderij**